

هیجان‌های منفی، ترس از در حاشیه ماندن و قربانی قلدری سایبری: یک مدل معادلات ساختاری برای نوجوانان

تاریخ ارسال مقاله: 1401/9/20 تاریخ پذیرش نهایی: 1401/11/30

مطهره السادات حسینی اسفیدواجانی¹، رضا قربان جهرمی^{2*}، فریبرز درتاج³، سید بشیر حسینی⁴

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر، طراحی یک معادله ساختاری برای نوجوانان در رابطه بین هیجان‌های منفی، ترس از در حاشیه ماندن و قربانی قلدری سایبری بود.

روش: این پژوهش یک مطالعه توصیفی-همبستگی به روش معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام نوجوانان پسر و دختر 15 تا 18 ساله شهر تهران در نیمه دوم سال 1400 بود که از میان آنها 400 نفر از سطح دبیرستان‌های متوسطه دوم شهر تهران از مناطق شمال، جنوب، غرب و شرق تهران مورد نیاز بود. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه مشخصات فردی، پرسش‌نامه قلدری سایبری، مقیاس افسردگی/اضطراب/تنیدگی و پرسش‌نامه ترس از در حاشیه ماندن استفاده شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که اولین فضای مجازی مورد استفاده نوجوانان مورد مطالعه، اینستاگرام بود، بعد از آن به ترتیب نرم‌افزارها و پیام‌رسان‌های واتساپ، تلگرام، بله، ایتا، سروش، شاد، اسکایپ و فیسبوک در رتبه‌های بعدی قرار دارند. یافته‌های این مطالعه بیانگر اثر مستقیم هیجان‌های منفی بر ترس از درحاشیه ماندن و قربانی قلدری معنادار است و ترس از درحاشیه ماندن بر قربانی قلدری سایبری اثر مستقیم دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد که اثر مستقیم هیجان‌های منفی بر ترس از درحاشیه ماندن و قربانی قلدری معنادار است. هیجان‌های منفی مستقیمیما و به طور مستقل نمی‌تواند، منجر به قلدری سایبری شود. ترس از درحاشیه ماندن بر قربانی قلدری سایبری اثر مستقیم دارد.

کلمات کلیدی: هیجان‌های منفی، افسردگی، اضطراب، استرس، ترس از در حاشیه ماندن، قربانی قلدری سایبری

ژورنال علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

1. دانشجوی دکتری روان‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
2. استادیار گروه روان‌شناسی تربیتی و شخصیت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
- * نویسنده مسئول: rrghorban@gmail.com
3. استاد گروه روان‌شناسی علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
4. استادیار گروه مدیریت رسانه، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران

Negative Emotions, Fear of Missing Out and Victim of Cyber-Bullying: A Structural Equation Modeling for Adolescents

Received: 2022/12/11 Accepted: 2023/02/19

Motahareh Sadat Hosseini Esfidavajani¹, Reza Ghorban Jahromi^{2*}, Fariborz Dortaj³,
Saied Bashir Hosseini⁴

Original Article

Abstract

Aim: The aim of this study was to assess the relationship between negative emotions, fear of missing out, and being a victim of cyberbullying.

Method: This research was a descriptive-correlational study using structural equation modeling. The target population of the study was all adolescents aged 15 to 18 years old living in Tehran. The sample size of 400 cases was recruited from all parts of Tehran city. A questionnaire was sent to each participant with an informed consent document. The questionnaire included demographic information, The Depression, Anxiety and Stress Scale - 21 Items (DASS-21), the Fear of Missing out Scale & Cyber-bullying Questionnaire. Data collection during the pandemic COVID-19 was fulfilled using online questionnaires. Analysis performed using Liesel Software for structural equation modeling.

Findings: The results of the research showed that Instagram is the first social network used by the adolescents of the population studied. The next social networks and online messengers used are WhatsApp, Telegram, Domestic Applications (Bale, Eitaa, Soroush, Shad), Skype, and Facebook in order. The direct effect of negative emotions on the fear of missing out and being the victim of bullying is significant. Also, the fear of missing out has a direct effect on being a victim of cyberbullying. On the other hand, the findings showed that negative emotions do not lead to cyberbullying victimization either directly or independently.

Keywords: Negative Emotions, Depression, Anxiety, Stress, Fear of Missing Out, Victim of Cyber-Bullying

1. PhD Student of Psychology, Department of Psychology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Educational and Personality Psychology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

*Corresponding Author: rrghorban@gmail.com

3. Professor, Department of Educational Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

4. Assistant Professor, Department of Media Management, IRIB University, Tehran, Iran

مقدمه

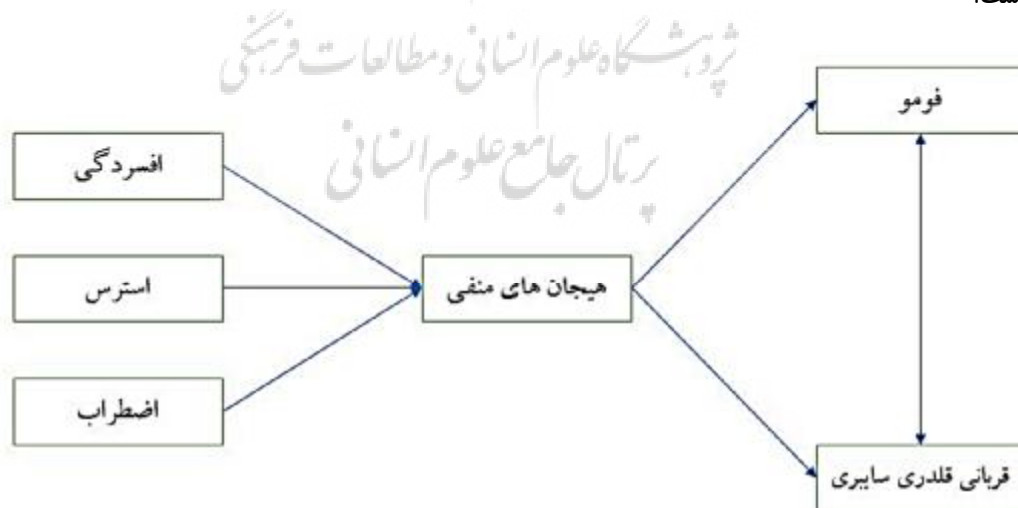
با گسترش سریع اینترنت و افزایش تعداد کاربران فضای مجازی، بخش قابل توجهی از زندگی افراد در این فضا می‌گذرد. این روند افزایشی است و به علت امکانات متعدد آموزشی، ارتباطی، تفریحی، سرگرمی و خرید کالا، حضور در آن برای نسل نوجوان و جوان تقریباً اجتناب ناپذیر شده است (اسمیت و همکاران، 2008). با همه گیری بیماری کرونا (کوید-19)، این سیر شتاب بیشتری نیز پیدا کرده است. طبعاً هر امکان جدیدی مزایا و معایب خاص خود را دارد و این افزایش روزافزون استفاده از اینترنت در بین نوجوانان، امکان قلدری و یا قربانی قلدری را بین نوجوانان افزایش داده است. در سال‌های اخیر پژوهش‌های زیادی به بررسی تعریف قلدری مجازی¹، خصیصه‌ها و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته اند اما با وجود این، همچنان در مورد تعریف آن اتفاق نظر وجود ندارد (کوالسکی، گیومتی، شرودر و لاتانر²، 2014). گروهی از تعاریف بر پایه شباهت خصیصه‌های آن با پرخاشگری و به طور خاص قلدری سنتی بنا شده اند. اسمیت و همکاران (2008) اظهار می‌دارند «قلدری مجازی یک عمل پرخاشگرانه و عمدی است که توسط فرد یا گروهی به وسیله موبایل یا اینترنت، به صورت تکرار شونده و در طول زمان بر علیه یک قربانی که توانایی دفاع از خود را ندارد، انجام می‌شود. در این دسته از تحقیقات باور بر آن است که اول، اگر پرخاشگری انجام عملی با نیت آسیب رسانی تعیین شود، پرخاشگری اینترنتی³ به معنی ارتکاب عملی با نیت آسیب رسانی با استفاده از موبایل و اینترنت است (وندباش و ون کلیمپویت⁴، 2008). دوم، قلدری⁵ سنتی به عنوان نوع خاصی از عمل پرخاشگرانه، دو ملاک دیگر نیز دارد، تکرار و عدم توازن قدرت (لنگوس⁶، 2012). سوم، به جای در نظر گرفتن سایبربولینگ به عنوان یک پدیده جداگانه، می‌توان آن را فرم جدیدی از قلدری سنتی دانست (دولی، پیر السکی و کراس⁷، 2009). قلدری سایبری یا آنالین نوعی قلدری است که در فضای اینترنت انجام می‌شود و تعداد قربانیان آن به سرعت در حال افزایش است. اعظمی و طارمیان (2021) بیان می‌کنند که قلدری کردن یا قربانی بودن در فضای مدرسه شناس قربانی بودن سایبری را افزایش می‌دهد و همچنین استفاده یک ساعت یا کمتر از اینترنت قربانی بودن سایبری را کاهش می‌دهد. البته سایر متغیرها ارتباط معنی‌داری با قلدری یا قربانی قلدری سایبری نداشتند (اعظمی، 2021). تبعات منفی برای قربانیان نیز یک موضوع مهم و نیازمند توجه جدی است. این رفتار، آگاهانه و تکرار شونده است و می‌تواند از طریق ارسال متن، تصویر، فیلم و سایر محتواها اتفاق بیفتد. قلدری مجازی از راه‌های زیر می‌تواند رخ دهد: الف) شبکه‌های اجتماعی مثل اینستاگرام، توئیتر، فیسبوک، پلیکیشن‌های پیام‌رسان مثل واتس‌آپ، تلگرام، نامه الکترونیکی (ایمیل)، اتاق‌های گفتگو و انجمن‌های اینترنتی، گروه‌های بازی‌های رایانه‌ای متصل به اینترنت (ستیکا⁸، 2013). از طرفی بایرامی و همکاران (1398) بیان می‌کنند که یکی از فرایندهای روانی که بر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی تاثیر می‌گذارد ترس از در حاشیه ماندن می‌باشد. برای افرادی که دچار ترس از در حاشیه ماندن هستند، شرکت در شبکه‌های اجتماعی بسیار هیجان‌انگیز است (ابل، باف و بور⁹، 2016).

ترس از در حاشیه ماندن غالباً با میل به ارتباط مداوم با فعالیت‌هایی که دیگران انجام می‌دهند، همراه است (پرزبیلسکی¹⁰ و همکاران، 2013). وایدیا، یاگانیش و کریشمن¹¹ (2016) نیز ترس از در حاشیه ماندن را به عنوان یک اضطراب اجتماعی تعریف می‌کنند و مواقعی که فرد احساس می‌کند از وقایع اجتماعی غافل مانده است یک اضطراب اجتماعی وی را فرا می‌گیرد (وایدیا و

1. Virtual bullying
2. Kowalski, Giumetti, Schroeder, Lattanner
3. Cyber-aggression
4. Vandebosch & Van Cleemput
5. Bullying
6. Langos
7. Dooley, Pyzalski, Cross
8. Sticca
9. Abel, Buff, Burr
10. Przybylski
11. Vaidya, Jaiganesh, Krishnan

همکاران، 2016). افراد عادی به شنیدن نظر و ارزیابی دیگران علاقه دارند، اما این افرادی که دچار ترس از در حاشیه ماندن هستند، با کوچک‌ترین اشاره منفی از سوی مردم، مستأصل و به شدت متزلزل می‌شوند؛ بنابراین از برقراری ارتباط سالم و صمیمی با دیگران دوری می‌جویند و در ارتباطات محدودی که دارند نیز دائماً منتظرند دیگران آنها را تحقیر و تمسخر کنند. آنها ممکن است با یک یا دو دوست رابطه نزدیک برقرار کنند، اما تداوم این دوستی، بستگی به پذیرش بلاشروط آنان از سوی دوستان دارد (فیورانتی و همکاران، 2021). این افراد، غالباً افسرده و مضطرب هستند و از عدم کفایت خود در برقراری روابط اجتماعی، خشمگین می‌شوند. علت اصلی ایجاد کننده این مشکل، اختلالاتی است که در دوران کودکی و نوجوانی بین افراد مهم خانواده در رابطه با کودک و همچنین در برقراری روابط اجتماعی و عاطفی او پیش می‌آید. یعنی بی‌ارتباطی، تنهایی و نیاموختن روابط اجتماعی در خانواده سبب می‌شود زمینه این نوع اختلال در بزرگسالی ایجاد شود (بلک ویل و همکاران، 2017). در صورت بهادادن بیش از حد افراد به هیجان‌ها و از تنظیم خارج شدن آنها هیجان‌های منفی مختلفی از جمله: اضطراب، افسردگی، خجالت (شرم)، احساس گناه، خشم، آزرده‌گی، حسادت و کینه می‌تواند بروز پیدا کند (کوچ، وانزودن، نایجن، فریجلینگ، ولتمن و همکاران، 2019). بنابراین یکی دیگر از متغیرهایی که می‌تواند بر قلدری سایبری نقش داشته باشد، هیجان‌های منفی است. هیجان‌ها، داده‌های درونی هستند که بر انگیزه و کردار فرد موثرند و غالباً مقدم بر شناخت هستند. دامنه هیجان‌های منفی بسیار گسترده است، اما بر اساس نظریه کنترل-ارزش بکران، هیجان‌های منفی که افراد تجربه می‌کنند و بر سلامت روان وی اثر منفی می‌گذارد، شامل اضطراب، خشم، شرم، ناامیدی و خستگی است (پکران، 2016). عطادخت و همکاران (1399) اشاره دارند که استرس ادراک شده با میانجی‌گری وابستگی به شبکه‌های مجازی با پرخاشگری سایبری ارتباط دارد (عطادخت، 1399). از سویی دیگر، آوارز-گارسیا و همکاران (2015)، بیان می‌کنند که ریسک فاکتورهای قربانی‌خسونت سایبری شامل: سن پایین، قربانی‌خسونت در فضای حقیقی، کنترل ضعیف والدین، استفاده زیاد از اینترنت و شبکه‌های مجازی می‌باشد (آوارز-گارسیا، 2015). همچنین کوکینوس و همکاران (2014) نشان می‌دهند که قلدری سایبری با ویژگی‌های شخصیتی بی‌احساس، تکانه‌ای، افسردگی، مهارت پایین ارتباطی، استفاده زیاد از اینترنت ارتباط معناداری را گزارش کرده است (کوکینوس، 2014).

بر اساس مبانی نظری، ترس در حاشیه ماندن منجر به بروز رفتارهایی مانند خشم می‌گردد که می‌تواند قلدری سایبری را تقویت نماید. بنابراین پژوهش حاضر، به دنبال یافتن نقش میانجی ترس در حاشیه ماندن در رابطه بین هیجان‌های منفی و قربانی قلدری سایبری است.

شکل 1. مدل مفهومی پژوهش

روش

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی - همبستگی به روش معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام نوجوانان 15 تا 18 ساله شهر تهران در نیمه دوم سال 1400 بود که از میان آنها 400 نفر از سطح دبیرستان‌های شهر تهران از مناطق شمال، جنوب، غرب و شرق تهران مورد نیاز بود. با در نظر گرفتن 20 درصد ریزش در نمونه‌ها (عدم تکمیل کامل پرسش‌نامه‌ها)، و بر مبنای جدول مورگان و نیز بر اساس مطالعات مشابه قبلی از نظر جامعه هدف (نوجوان 15 تا 18 شهر تهران)، 480 نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. با توجه به شیوع بیماری کووید-19 و عدم حضور دانش‌آموزان در مدارس، تنها راه ارتباطی، فضای مجازی مدارس بود. با برقراری ارتباط با مدیریت هشت مدرسه در سطح شهر تهران (از هر منطقه شمال، جنوب، غرب و شرق دو مدرسه) از آنها خواسته شد که اطلاعیه همکاری در این طرح پژوهشی در گروه مجازی دانش‌آموزان متوسطه دوم آن مدرسه منتشر شود. معرفی نامه‌ای از طرح به همراه شماره تماس پژوهشگر نیز برای والدین تنظیم گردید و در فضای مجازی ارتباطی هر مدرسه بارگزاری شد تا ابهامات احتمالی رفع گردد. در نهایت، 384 دانش‌آموز پرسش‌نامه‌ها را به صورت کامل و اینترنتی تکمیل کردند.

ابزارهای پژوهش

ابزار پژوهش مورد استفاده شامل پرسش‌نامه مشخصات فردی، پرسش‌نامه قلدری سایبری، مقیاس افسردگی/ اضطراب/ تنیدگی و پرسش‌نامه ترس از در حاشیه ماندن بود.

الف) پرسش‌نامه مشخصات فردی: پرسش‌نامه مشخصات فردی شامل سوالات سال تحصیلی، جنسیت، تعداد فرزندان در خانواده، نوبت فرزندی در خانواده، سرپرست دانش‌آموز در خانواده، نوع مدرسه، داشتن موبایل شخصی، داشتن لپ‌تاپ شخصی بود.

ب) ترس از در حاشیه ماندن (فومو): برای سنجش مقیاس ترس از در حاشیه ماندن (FOMO)، از پرسش‌نامه‌ای که توسط پرزیلسکی (2013) طراحی و توسعه یافته است، استفاده شد. شامل 10 سوال با مقیاس لیکرت پنج قسمتی (صدق نمی‌کند، خیلی کم صدق می‌کند، به طور متوسط صدق می‌کند، زیاد صدق می‌کند و خیلی زیاد صدق می‌کند) می‌باشد. نمره دهی از صدق نمی‌کند=1 تا خیلی زیاد صدق می‌کند=5 می‌باشد. این پرسش‌نامه توسط بایرامی و همکاران در سال 1398 به فارسی ترجمه و اعتبار یابی لازم انجام شده است که آلفای کرونباخ آن 0/87 به دست آمده است.

ج) مقیاس سنجش قلدری سایبری: برای سنجش قلدری سایبری، پرسش‌نامه‌ای که توسط آنتیاد و همکاران در سال 2016 به منظور بررسی تجربه قلدری سایبری یا قربانی سایبری 1 در نوجوانان طراحی و اعتباریابی شده است، استفاده شد. این پرسش‌نامه دارای دو عامل قربانی سایبری و قلدری سایبری است و هر عامل دارای 12 سؤال است. شیوه نمره گذاری این پرسش‌نامه، به صورت طیف لیکرت 5 درجه‌ای است (1= هرگز، 2= یک یا دو بار، 3= گاهی اوقات، 4= اکثر مواقع، 5= هر روز). همچنین این پرسش‌نامه رفتار قلدری و قربانی سایبری را از بعد مستقیم و غیرمستقیم می‌سنجد. در مطالعه بشر پور (1398) جهت بررسی اعتبار پرسش‌نامه به زبان فارسی و در جمعیت ایرانی تجربه قلدری - قربانی سایبری از دو روش همسانی درونی و بازآزمایی استفاده شده است. همسانی درونی کل پرسش‌نامه و خرده مقیاس‌های آن از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برآورد گردید. یافته‌ها نشان داد که ضریب آلفای کرونباخ برای عامل قلدری سایبری، قربانی سایبری و برای کل مقیاس به ترتیب 0/75،

0/78، 0/79 به دست آمد. آلفای کرونباخ در این پژوهش 0.83 بدست آمد. شاخص‌های تحلیل عامل تاییدی نشان داد که این مدل از برازش مناسبی برخوردار است.

د) مقیاس سنجش هیجان‌های منفی: برای سنجش هیجان‌های منفی از مقیاس افسردگی، اضطراب، تنیدگی (DASS-21) لوی باند و لوی باند (1995) استفاده شده است. شیوه نمره گذاری در این پرسش‌نامه، به صورت طیف لیکرت 4 درجه‌ای است (0-اصلا، 1- کم، 2- زیاد، 3، خیلی زیاد). در ارزیابی این مورد، از نشانگان (و نه اختلال) افسردگی و اضطراب استفاده می‌شود. اعتباریابی این مقیاس به زبان فارسی توسط صاحبی و همکاران (1384) انجام و تایید شده است. این مقیاس دارای دو فرم بلند (با 42 سوال) و فرم کوتاه (با 21 سوال) است. در این نسخه همان طور که از عنوان آن مشخص است 21 سوال وجود دارد و زیر مقیاس‌های زیر سنجیده می‌شود:

زیرمقیاس‌های افسردگی شامل ملالت، ناامیدی، بی ارزش شمردن زندگی، نارزنده سازی، فقدان علاقه/ مشارکت، بی لذتی، سکون می‌باشد. زیرمقیاس‌های اضطراب شامل برپایی خودکار، تاثیرات اسکلتی ماهیچه ای، اضطراب موقعیتی، تجربه فاعلی احساس اضطراب است. در تنیدگی (استرس) نیز زیرمقیاس‌های دشواری در آرام شدن، برپایی عصبی، سهولت در تحریک شدگی/ ناآرامی، فزون تحریک پذیری/ واکنش پذیری، عدم تحمل می‌باشند.

قابلیت اعتماد این مقیاس توسط صاحبی و همکاران (1384) از طریق همسانی درونی و اعتبار آن با استفاده از تحلیل عاملی و اعتبار ملاک با اجرای همزمان آزمون‌های افسردگی بک، اضطراب زانگ و تنیدگی ادراک شده بررسی شد. در کل ضرایب قابلیت اعتماد و اعتبار به دست آمده بسیار معنادار بود. همبستگی‌ها بین زیرمقیاس افسردگی با آزمون افسردگی بک 0/7، زیرمقیاس اضطراب با آزمون اضطراب زانگ 0/67 و زیرمقیاس تنیدگی با آزمون تنیدگی ادراک شده 0/49 بوده است.

یافته‌ها

اطلاعات گزارش شده توسط گروه نمونه نشان داد که از مجموع 384 نفر شرکت کننده در پژوهش حاضر، 46% دختر و 54% پسر بودند. حدود 27% آنان در پایه دهم، 23% در پایه یازدهم و 50% در پایه دوازدهم مشغول به تحصیل بودند. همچنین 90% آنها با هر دو والد، 6% با مادر، و 5% با پدر زندگی می‌کردند. علاوه، 37% در مدرسه دولتی، 9% نمونه دولتی، 45% غیرانتفاعی، 5% شاهد، و 4% سمپاد در حال تحصیل بودند. 91% آنان تلفن همراه داشتند و 9% آنها نداشتند. همچنین 71% آنها لپتاپ داشتند و 29% دیگر نداشتند. برای 62% آنان اولین فضای مجازی اینستاگرام بود، برای 22% واتساپ، برای 7% تلگرام، برای 3% بله- ایتا- سروش- شاد، و برای 6% اسکایپ، فیسبوک یا سایر موارد بود. به عبارت دیگر، 62% اولین فضای مجازی خود را اینستاگرام گزارش دادند و 38% سایر فضاهای مجازی را. علاوه بر این، حدود 12% تک فرزند، 52% دو فرزند، 22% سه فرزند، و 14% آنها چهار، پنج یا شش فرزند بودند. حدود 60% آنان فرزند اول، 25% فرزند دوم، و 15% فرزند سوم تا هفتم بودند. در جدول 1، شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول 1. شاخص‌های توصیفی متغیرها

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل نمره	حداکثر نمره
هیجان‌های منفی	37/57	12/38	21	81
ترس از در حاشیه ماندن	19/03	6/89	10	48
قربانی قلدری سایبری	10/42	3/04	8	35

به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده، از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. پیش از آن، مفروضه‌های استفاده از این روش بررسی گردید. در جدول 2 مقدار فاصله ماهالانویس گزارش شده است. ستون ماکزیمم نشان می‌دهد که مقدار حداکثری در فایل داده‌ها از دامنه مقدار بحرانی برای درجه آزادی 2 (معادل تعداد متغیرهای پیش‌بین) خارج نشده است.

جدول 2. میزان فاصله ماهالانویس بر اساس متغیرهای پیش‌بین

متغیر پیش‌بین	مینیمم	ماکزیمم	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد
متغیر پیش‌بین	1/116	12/719	4/895	2/664	384

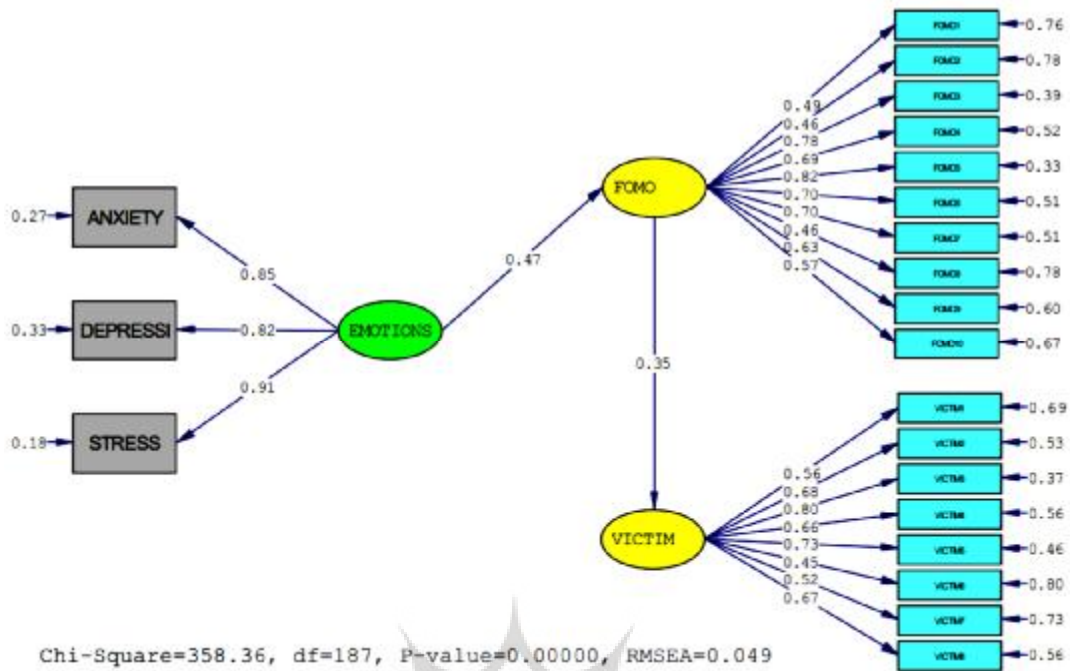
از آنجا که پایه و اساس مطالعات تحلیل مسیر، همبستگی بین متغیرها است، در ادامه ماتریس همبستگی متغیرها ارائه شده است.

جدول 3. ماتریس همبستگی متغیرها

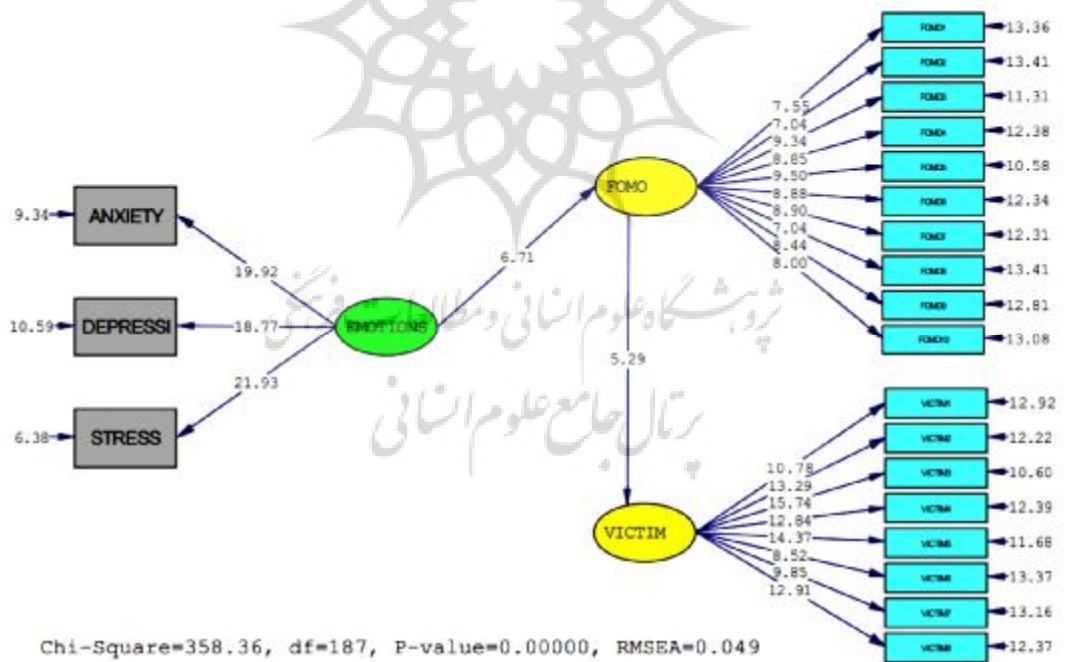
متغیرها	1	2	3
1. هیجان‌های منفی	1		
2. ترس از در حاشیه ماندن	0/47**	1	
3. قربانی‌قلدری سایبری	0/17**	0/24**	1
کجی	1/13	0/78	0/59
کشیدگی	-1/29	0/48	-0/31
ضریب تحمل (Tolerance)	0/758	0/827	-
تورم واریانس (VIF)	1/319	1/209	-

* P < 0/05 ** P < 0/01

جدول 3 نشان می‌دهد که ضرایب همبستگی بین همه متغیرها در سطح 0/01 معنادار و مثبت است؛ ضریب همبستگی بین هیجان‌های منفی و ترس از در حاشیه ماندن (0/47) قویتر از ضرایب دیگر به دست آمده است. مطابق با جدول، همه متغیرهای پژوهش از کجی و کشیدگی کمتر از 121 برخوردار هستند که نشان می‌دهد توزیع نمرات متغیرها نرمال است. نتایج جدول همچنین نشان می‌دهد که مسئله همخطی بودن در بین متغیرهای تحقیق رخ نداده است. ضریب تحمل بالاتر از 0/1 و تورم واریانس کمتر از 10 است. نمودار مسیر مدل اولیه بروز قربانی‌قلدری سایبری و شاخص‌های برازش آن بیانگر برازش مطلوب مدل بود. با این حال، نظر به اینکه مسیر مستقیم هیجان‌های منفی بر قربانی‌قلدری سایبری غیرمعنادار شده، به منظور دستیابی به مدل اصلاحی و برازش یافته پژوهش، اقدام به حذف این مسیر شد. بر همین اساس در ادامه، نمودار مسیر مدل اصلاح شده بروز قربانی‌قلدری سایبری همراه با پارامترهای برآورد شده (مقادیر استاندارد) و اعداد معناداری (t) ارائه شده است.

شکل 1. مدل ساختاری اصلاح شده بروز قربانی قلدری سایبری در حالت ضرایب استاندارد

شکل 2. مدل ساختاری اصلاح شده بروز قربانی قلدری سایبری در حالت اعداد معناداری (t)

در ادامه، جدول 4 مربوط به اثرات مستقیم ارائه شده است.

جدول 4. برآوردهای ضرایب اثر مستقیم

t	خطای استاندارد برآورد	پارامتر استاندارد شده	برآوردها متغیرها	مدل نهایی
6/71	0/07	0/47**	اثر مستقیم هیجان‌های منفی بر: ترس از در حاشیه ماندن	
5/29	0/05	0/35**	اثر مستقیم ترس از در حاشیه ماندن بر: قربانی قلدری سایبری	
4/88	0/03	0/16**	اثر غیرمستقیم هیجان‌های منفی بر: قربانی قلدری سایبری	

* P < 0/05 ** P < 0/01

ضرایب مسیر مدل پس از اصلاح (جدول 4) نشان می‌دهد که اثر مستقیم هیجان‌های منفی بر ترس از درحاشیه ماندن برابر با 0/47 و با توجه به مقدار (t= 6/71) در سطح 0/01 معنادار است. اثر مستقیم ترس از درحاشیه ماندن بر قربانی قلدری سایبری نیز برابر با 0/35 بود که با توجه به مقدار (t= 5/29) در سطح 0/01 معنادار است. همچنین مطابق با جدول 5، اثر غیرمستقیم هیجان‌های منفی بر قربانی قلدری سایبری برابر با 0/16 (t= 4/88) به دست آمد که در سطح 0/01 معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش میانجی ترس از در حاشیه ماندن در رابطه بین هیجان‌های منفی و قربانی قلدری سایبری بود. نتایج نشان می‌دهد که اثر مستقیم هیجان‌های منفی بر ترس از درحاشیه ماندن و قربانی قلدری معنادار است. به این معنا که دانش‌آموزان دارای هیجان‌های منفی، احتمالاً دچار ترس از در حاشیه ماندن و قربانی قلدری می‌شوند. نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر با نتایج فیوراوتتنی (2021) و کوچ و همکاران (2019) همسو و با نتایج پژوهش‌های کونینوس (2014) و اعظمی و طارمیان (2021) در تعارض است.

کوچ و همکاران (2019) بیان می‌کنند که هیجان‌های منفی زمانی بروز می‌کنند که افراد به هیجان‌های خود بیش از حد بها دهند. از طرفی پژوهش حاضر نشان داد که هیجان‌های منفی بر قربانی قلدری تاثیر می‌گذارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که دانش‌آموزانی که دچار قربانی قلدری می‌شوند، یکی از عوامل اصلی آن عدم توانایی در کنترل هیجان‌های خود است که در نهایت منجر به ایجاد هیجان‌های منفی می‌گردد و دانش‌آموزان دارای هیجان‌های منفی نیز، احتمالاً قربانی قلدری شدن آن‌ها بالا است. از طرفی یکی دیگر از نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر، اینست که هیجان‌های منفی بر ترس از در حاشیه ماندن اثر دارد. به این معنا که دانش‌آموزانی که دچار هیجان‌های منفی هستند، احتمالاً ترس از در حاشیه ماندن و طرد شدن را نیز دارند. فیوراوتتنی (2021) بیان می‌کند که علت این امر، آن است که افرادی که دارای هیجان‌های منفی هستند، غالباً نمی‌توانند ارتباط موثری با دیگران پیدا کنند و همین امر موجب می‌گردد که در ارتباط اجتماعی خود، غالباً ترس از تمسخر شدن توسط دیگران و یا پذیرفته نشدن در یک اجتماع دوستانه را داشته باشند. این یافته، با یافته‌های پژوهش حاضر هم راستاست.

یکی دیگر از نتایج این پژوهش، نشان داد که هیجان‌های منفی مستقیماً و به طور مستقل نمی‌تواند منجر به قلدری سایبری شود. این یافته پژوهش حاضر، با یافته‌های پژوهش کونینوس (2014) در تعارض است. وی بیان می‌کند که قلدری سایبری با ویژگی‌های شخصیتی بی‌احساس، تکانه‌ای و افسردگی که از نشانه‌ها و آثار اصلی هیجان‌های منفی هستند، همبستگی دارد. اما نتایج پژوهش حاضر، خلاف این امر را نشان می‌دهد. به زعم پژوهشگر، عدم معناداری ارتباط مستقیم میان هیجان‌های منفی و قلدری سایبری در این پژوهش، می‌تواند ناشی از نتیجه به دست آمده در بخش دیگر این پژوهش باشد که نشان می‌دهد

هیجان‌های منفی بر ترس از درحاشیه ماندن اثر گذار است و این رابطه می‌تواند منجر به این امر شود که افراد دارای هیجان‌های منفی، به دلیل اینکه ترس از در حاشیه ماندن دارند، اصولاً ارتباطی با دیگران برقرار نمی‌کنند که منجر به بروز قلدری و یا قربانی قلدری شدن شود.

یافته دیگر پژوهش حاضر، نشان داد که ترس از درحاشیه ماندن بر قربانی قلدری سایبری اثر مستقیم دارد. به این معنا که دانش‌آموزانی که غالباً ترس از طرد شدن و یا تمسخر شدن توسط افراد را دارند، احتمال اینکه قربانی قلدری سایبری شوند را افزایش می‌دهد. اعظمی و طارمیان (2021) در پژوهش خود که به بررسی «بررسی رابطه عزت نفس، تعارضات خانوادگی، استفاده از اینترنت، ویژگی‌های منفی شخصیت (خودشیفتگی، روان پریشی، ماکیاولیست)، قلدری و قربانی شدن در مدرسه (قلدری سستی) و محیط مدرسه با قلدری و قربانی قلدری سایبری» پرداخته‌اند، بیان می‌کنند که میان نداشتن عزت نفس که یکی از مولفه‌های ترس از در حاشیه ماندن است و قربانی قلدری سایبری، رابطه معناداری وجود ندارد که این یافته، با یافته‌های پژوهش حاضر در تعارض است. به زعم پژوهشگر، همانطور که نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، ترس از در حاشیه ماندن می‌تواند از عوامل اصلی قربانی قلدری سایبری باشد. زیرا این افراد، ممکن است به منظور جلوگیری از طرد شدن و نداشتن عزت نفس، به قربانی شدن قلدری تن دهند.

در مجموع، قربانی قلدری سایبری، با توجه به افزایش رسانه‌های اجتماعی و عوامل مختلف دیگری که زمینه این امر را برای دانش‌آموزان فراهم کرده، از موضوعات مهم نوجوانان و جوانان در جهان امروز است. همانطور که پژوهش حاضر نشان داد، داشتن هیجان‌های منفی با نقش واسطه‌ای ترس از در حاشیه ماندن، بر قربانی قلدری سایبری اثر گذار است. بنابراین با توجه به این یافته، پیشنهاد می‌گردد که دانش‌آموزان دارای علائم هیجان‌های منفی، در بدو ورود به مدارس، از طریق مشاوره‌های تخصصی و آگاهی بخشی نسبت به خطرات آن، شناسایی و تحت درمان قرار گیرند. همچنین لازمه جلوگیری از شیوع قربانی قلدری شدن دانش‌آموزان، نیازمند آگاه سازی آن‌ها در ارتباط با خطرات و روش‌های صحیح مقابله با آن است که پیشنهاد می‌گردد توسط مشاورین مدرسه مورد توجه جدی قرار گیرد.

از محدودیت‌های این مطالعه روش نمونه‌گیری آن می‌باشد. روش نمونه‌گیری در دسترس (هرچند با حجم نمونه‌ی نزدیک به 400 نفر) لزوماً نماینده‌ی قابل اطمینانی از دانش‌آموزان شهر تهران نمی‌باشد. از سوی دیگر برای انجام مطالعه‌ای با روش نمونه‌گیری سیستماتیک که متناسب با جمعیت دانش‌آموزان هر منطقه باشد، نیازمند ورود اداره‌ی آموزش و پرورش به صورت مستقیم و همکاری بین بخشی و پشتیبانی مالی مشخص در این زمینه می‌باشد. تلاش برای برقراری ارتباط با آموزش و پرورش قبل از انجام این مطالعه صورت گرفت که موفقیت آمیز نبود. همچنین کسب اطلاع از وضعیت هر دانش‌آموز از طریق والدین و معلمین وی به ارزیابی دقیق تر و بهتر وی کمک می‌کند و در آنالیز نهایی به متغیرهای پیش بینی کننده بیشتر می‌توان اعتماد کرد.

منابع

- بشرپور، سجاد، زردی، بهمن (1398). خصوصیات روان‌سنجی مقیاس تجربه قلدری- قربانی سایبری در دانش-آموزان. روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه، 18(1)، 43-57.
- عطادخت، اکبر؛ احمدی، شیرین؛ فلاحی، وحید (1398). بررسی الگوی روابط ساختاری پرخاشگری سایبری بر اساس استرس ادراک شده با نقش میانجی وابستگی به شبکه‌های مجازی در دانش‌جویان دانشگاه محقق اردبیلی در سال 1398: یک مطالعه توصیفی. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان. 19 (3): 251-264.
- Abel, J. P., Buff, C. L., & Burr, S. A. (2016). Social media and the fear of missing out: Scale development and assessment. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 14(1), 33-44.

- Álvarez-García, D., Pérez, J. C. N., González, A. D., & Pérez, C. R. (2015). Risk factors associated with cybervictimization in adolescence. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(3), 226-235.
- Antoniadou N, et al. Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyberbullying/victimization experience questionnaire (CBVEQ-G). *Computers in Human Behavior* 65 (2016) 380-390
- Azami M S, Taremián F. (2021) The prevalence of Cyberbullying and demographic characteristics of bullies, victims and cyber bullies-victims. *rph* 2021; 14 (4) :19-35
- Blackwell, D., Leaman, C., Trampusch, R., Osborne, C., & Liss, M. (2017). Extraversion, neuroticism, attachment style and fear of missing out as predictors of social media use and addiction. *Personality and Individual Differences*, 116, 69-72.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological bulletin*, 140(4), 1073.
- Fioravanti, G., Casale, S., Benucci, S. B., Prostamo, A., Falone, A., Ricca, V., & Rotella, F. (2021). Fear of missing out and social networking sites use and abuse: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 122, 106839.
- Koch, S. B., van Zuiden, M., Nawijn, L., Frijling, J. L., Veltman, D. J., & Olf, M. (2019). Effects of intranasal oxytocin on distraction as emotion regulation strategy in patients with post-traumatic stress disorder. *European Neuropsychopharmacology*, 29(2), 266-277.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204-214
- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 15(6), 285-289.
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior*, 29(4), 1841-1848.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Sticca, F., & Perren, S. (2013). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of youth and adolescence*, 42(5), 739-750.
- Vaidya, N., Jaiganesh, S., & Krishnan, J. (1970). Prevalence of Internet addiction and its impact on the physiological balance of mental health. *National Journal of Physiology, Pharmacy and Pharmacology*, 6(1), 97-97.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.10.